

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/121/2007

SPOŁECZNA PERCEPCJA KONSERWATYZMU I LIBERALIZMU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, SIERPIEŃ 2007

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

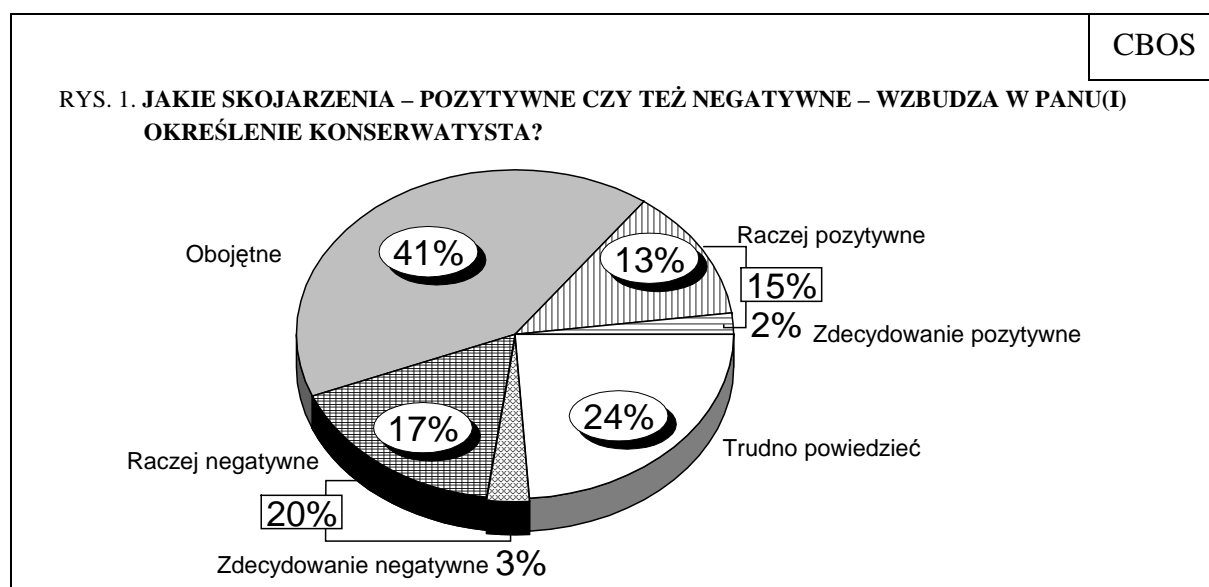

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2006 roku

Chociaż pojęcia **konserwatyzm**, **liberalizm** oraz **konserwatysta**, **liberał** przysparzają sporo problemów semantycznych, to stosowane są w wielu sytuacjach i w różnym kontekście. W jednym z ostatnich badań¹ zapytaliśmy respondentów, jakie skojarzenia wzbudzają w nich określenia konserwatysta, liberał, z czym kojarzą się im terminy konserwatyzm, liberalizm, a także o ich własne poglądy w tym względzie.

KONSERWATYSTA

Jak się okazuje, w polskim społeczeństwie określenie konserwatysta częściej wzbudza emocje negatywne (20%) niż pozytywne (15%). Najczęściej jednak (41%) badani twierdzą, że słowo to ma dla nich wydźwięk neutralny. Jedna czwarta (24%) nie ma jednoznacznych skojarzeń z tym określeniem.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (205) zrealizowano w dniach od 1 do 4 czerwca 2007 roku na liczącej 903 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Obojętny stosunek do terminu konserwatysta dominuje we wszystkich grupach społeczno-demograficznych, jednak wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia respondentów zwiększa się odsetek zarówno negatywnych, jak i pozytywnych skojarzeń z tym określeniem. Pozytywny wydźwięk stosunkowo najczęściej przypisują mu osoby o prawicowych poglądach politycznych oraz często praktykujące religijnie. Natomiast negatywne skojarzenia z tym określeniem częściej niż pozostali mają badani w ogóle nieuczestniczący w praktykach religijnych oraz deklarujący lewicową orientację polityczną (zob. tabele aneksowe).

KONSERWATYZM

Najczęstsze rozumienie słowa konserwatyzm to przywiązanie i szacunek do tradycji oraz dbałość o obyczaje i wierność starym zasadom (14%). Tylko nieco mniejszą grupę (w sumie 13%) stanowią osoby, którym określenie to kojarzy się raczej z kwestionowaniem nowoczesności i wszelkich zmian z nią związanych, a także ze swoistą stagnacją, przejawiającą się m.in. w zamknięciu się na postęp, lęku przed zmianą i odrzucaniu tego, co nowe. Taka sama liczba respondentów (13%) utożsamia konserwatyzm ze stałością, rozumianą jako wierność własnym zasadom, stabilność poglądów oraz konsekwencja w stosowaniu własnych zasad. Rzadziej pojawiają się skojarzenia jednoznacznie negatywne, jak zacofanie czy uwstecznienie się w poglądach (8%), oraz takie, które odnoszą się do przeszłości w sposób nieco bardziej neutralny, np. starość, nienowoczesność (7%). Co dwudziesty badany (5%) twierdzi, że słowo konserwatyzm kojarzy mu się z zasadniczością, zdyscyplinowaniem i rygoryzmem. Jeszcze mniejsze liczebnie grupy wymieniają takie skojarzenia, jak: zamknięcie się na świat i ludzi, niedostosowanie do zmian, brak otwartości, nieufność, bierność, wycofanie (w sumie 4%), wartości moralne i religijne (4%), polityka (3%) oraz nietolerancja (2%). Warto jednak zauważyć, że ponad dwie piąte Polaków (43%) nie ma żadnych konkretnych skojarzeń ze słowem konserwatyzm, nie potrafi powiedzieć, co ono znaczy.

		CBOS
Rozumienie słowa konserwatyzm		
Przywiązanie i szacunek do tradycji oraz tradycyjnych wartości, dbałość o obyczaje, wierność starym zasadom		14%
Kwestionowanie zmian i nowoczesności, stagnacja (zamknięcie się na postęp, lęk przed zmianą, odrzucanie tego, co nowe, stanie w miejscu, brak dalekowzroczności)		13%
Wierność własnym zasadom, stabilność poglądów, konsekwencja w stosowaniu własnych zasad, bezkompromisowość, stałość		13%
Nieaktualność w sensie negatywnym (zacofanie, uwstecznienie się w poglądach)		8%
Przeszłość, nieaktualność w sensie neutralnym (nienowoczesność, starość, starodawne poglądy, staroświeckie zapatrywania)		7%
Zdyscyplinowanie, zasadniczość, rygoryzm, silna osobowość		5%
Zamknięcie się na świat i ludzi, niedostosowanie do zmian, brak otwartości, nieufność, bierność, wycofanie		4%
Wartości moralne i religijne		4%
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)		3%
Nietolerancja		2%
Coś dobrego – ogólnie + inne cechy pozytywne, nieuwzględnione wyżej		4%
Coś złego – ogólnie + inne cechy negatywne, nieuwzględnione wyżej		4%
Inne skojarzenia		5%
Trudno powiedzieć		43%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

Osoby, które mają pozytywne skojarzenia z określeniem konserwatysta, pojmują sam konserwatyzm przede wszystkim w kategoriach przywiązania, szacunku do tradycji i tradycyjnych wartości (37%) oraz stabilności poglądów i wierności własnym zasadom (31%). Ci natomiast, którym słowo konserwatysta kojarzy się negatywnie, przypisują konserwatyzmowi głównie takie cechy, jak: kwestionowanie zmian i nowoczesności, a więc zamknięcie się na postęp, lęk przed zmianą, odrzucanie tego, co nowe, stanie w miejscu oraz brak dalekowzroczności (w sumie 29%), bądź też utożsamiają go z zacofaniem i uwstecznieniem się w poglądach (20%).

Tabela 1

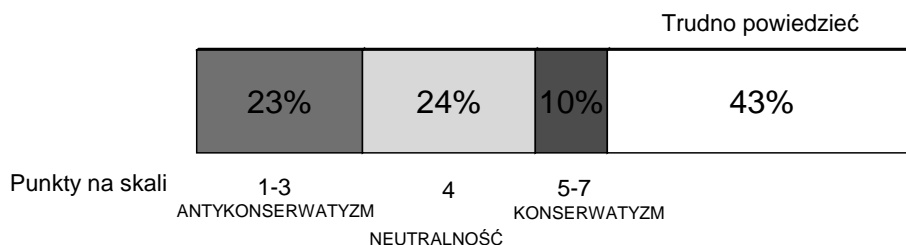
Rozumienie słowa konserwatyzm	Skojarzenia z określeniem konserwatysta		
	pozytywne	obojętne	negatywne
	w procentach		
Przywiązanie i szacunek do tradycji oraz tradycyjnych wartości, dbałość o obyczaje, wierność starym zasadom	37	15	13
Wierność własnym zasadom, stabilność poglądów, konsekwencja w stosowaniu własnych zasad, bezkompromisowość, stałość	31	15	9
Wartości moralne i religijne	11	4	5
Zdyscyplinowanie, zasadniczość, rygoryzm, silna osobowość	8	6	4
Kwestionowanie zmian i nowoczesności – stagnacja (zamknięcie się na postęp, lęk przed zmianą, odrzucanie tego, co nowe, stanie w miejscu, brak dalekowzroczności)	6	15	29
Coś starego, nieaktualnego w sensie neutralnym (przeszłość, nienowoczesność, starość, starodawne poglądy, staroświeckie zapatrywania)	5	8	12
Nieaktualność w sensie negatywnym (zacfanie, uwsteczniczenie się w poglądach, wsteczne poglądy)	3	7	20
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)	3	5	3
Zamknięcie się na świat i ludzi, niedostosowanie do zmian, brak otwartości, nieufność, bierność, wycofanie	2	4	8
Nietolerancja	1	2	6
Coś dobrego – ogólnie + pozostałe cechy pozytywne	20	1	3
Coś złego – ogólnie + pozostałe cechy negatywne	3	4	8
Inne skojarzenia	6	4	8
Trudno powiedzieć	12	41	20

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

POGLĄDY KONSERWATYWNE

Jedynie co dziesiąty badany (10%) określa własne poglądy jako konserwatywne. Ponad dwukrotnie więcej ankietowanych (23%) skłonnych jest raczej określać się mianem antykonserwatystów. Środek 7-punktowej skali od skrajnego antykonserwatyzmu do skrajnego konserwatyzmu, wyrażający neutralność przekonań w tym względzie, wybrał niespełna co czwarty respondent (24%). Ponad dwie piąte (43%) nie potrafiło umiejscowić swoich poglądów na tej skali.

RYS. 2. KTÓRY PUNKT NA SKALI OD 1 DO 7, NA KTÓREJ 1 OZNACZA SKRAJNY ANTYKONSERWATYZM, A 7 – SKRAJNY KONSERWATYZM, ODZWIERCIEDLA PANA(I) POGLĄDY?

Jako konserwatywne określali swoje poglądy przede wszystkim respondenci utożsamiający się z prawicą (24%), badani uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (24%), a także rolnicy (23%). Natomiast deklarowany poziom antykonserwatyizmu wyraźnie wzrasta wraz z wykształceniem respondentów oraz wielkością miejscowości ich zamieszkania. Stosunkowo najbardziej antykonserwatywni w swoich poglądach są – według własnych deklaracji – uczniowie i studenci (48%), osoby z wyższym wykształceniem (45%), kadra kierownicza i inteligencja (48%), mieszkańcy największych aglomeracji miejskich (45%), badani o najwyższych dochodach *per capita* (43%), ankietowani identyfikujący się z lewicą (40%) – zob. tabele aneksowe.

W zależności od umiejscowienia swoich poglądów na skali od skrajnego antykonserwatyizmu do skrajnego konserwatyizmu diametralnie zmienia się pojmowanie pojęcia konserwatyizm. Ci respondenci, którzy określają własne poglądy jako antykonserwatywne, definiują konserwatyizm przede wszystkim jako kwestionowanie zmian i nowoczesności – zamknięcie się na postęp (34%), natomiast zdeklarowani konserwatyści rozumieją to słowo głównie w kategoriach przywiązania, szacunku do tradycji oraz pielęgnowania tradycyjnych wartości (37%).

Tabela 2

Rozumienie słowa konserwatyzm	Wskazania dotyczące własnych poglądów			
	antykonserwatyzm	neutralność	konserwatyzm	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Kwestionowanie zmian i nowoczesności – stagnacja (zamknięcie się na postęp, lęk przed zmianą, odrzucanie tego, co nowe, stanie w miejscu, brak dalekowzroczności)	34	12	6	4
Przywiązanie i szacunek do tradycji oraz tradycyjnych wartości, dbałość o obyczaje, wierność starym zasadom	19	22	37	3
Coś starego, nieaktualnego w sensie neutralnym (przeszłość, nienowoczesność, starość, starodawne poglądy, staroświeckie zapatrywania)	17	7	8	1
Nieaktualność w sensie negatywnym (zacofanie, uwstecznienie, wsteczne poglądy/myślenie)	17	10	4	2
Wierność własnym zasadom, stabilność poglądów, konsekwencja w stosowaniu własnych zasad, bezkompromisowość, stałość	13	21	28	5
Zamknięcie się na świat i ludzi, niedostosowanie do zmian, brak otwartości, nieufność, bierność, wycofanie	10	4	0	2
Nietolerancja	7	2	0	0
Wartości moralne i religijne	7	5	9	1
Zdyscyplinowanie, zasadniczość, rygoryzm, silna osobowość	4	7	8	3
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)	2	4	4	3
Coś dobrego – ogólnie + pozostałe cechy pozytywne	3	5	11	2
Coś złego – ogólnie + pozostałe cechy negatywne	5	5	4	4
Inne skojarzenia	8	7	5	2
Trudno powiedzieć	13	24	17	76

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

Podobnie jak określenie własnych przekonań na skali antykonserwatyzm – konserwatyzm, również ocena poszczególnych ugrupowań działających na polskiej scenie politycznej pod względem poglądów wyrażanych przez nie w tym zakresie nie jest dla

respondentów łatwa i jednoznaczna. Najbardziej niejednoznaczne w tym względzie – co zapewne w dużym stopniu wynika również z tego, że najmniej znane – są takie formacje, jak: Partia Kobiet (66% odpowiedzi „trudno powiedzieć”), Polska Partia Pracy (65%), Unia Polityki Realnej (61%), Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (60%) oraz Prawica Rzeczypospolitej (58%).

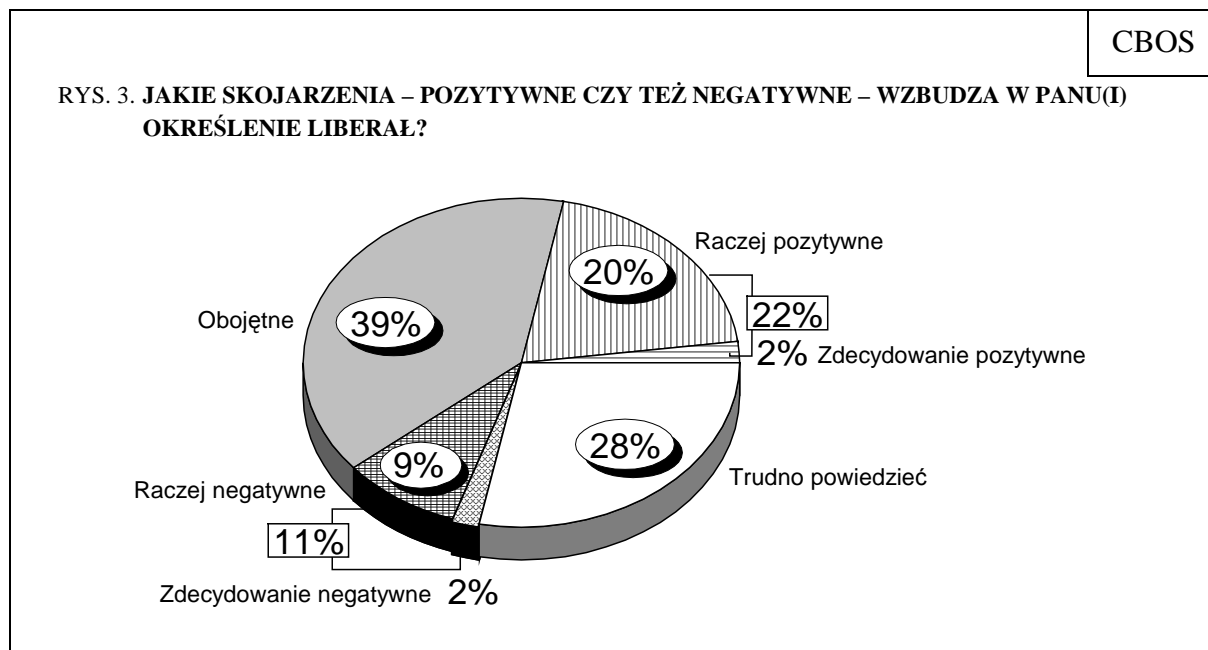
Można powiedzieć, że w opinii społecznej za najbardziej konserwatywne formacje uważane są przede wszystkim: Liga Polskich Rodzin (38% ogółu badanych) oraz Prawo i Sprawiedliwość (36%), a w dalszej kolejności Prawica Rzeczypospolitej (23%) i Samoobrona (20%). Natomiast jako najbardziej antykonserwatywne jawią się głównie: Lewica i Demokraci (31%) oraz Platforma Obywatelska (30%), wyraźnie rzadziej Partia Kobiet (19%), Samoobrona (19%), Polskie Stronnictwo Ludowe (18%) i Polska Partia Pracy (17%).

Tabela 3

Ugrupowania polityczne	W którym miejscu na skali od 1 do 7, na której 1 oznacza <i>skrajny antykonserwatyzm</i> , a 7 – <i>skrajny konserwatyzm</i> , umieścił(a)by Pan(i) poszczególne ugrupowania ze względu na wyrażane przez nie poglądy?			
	Punkty 1-3 (antykonserwatyzm)	Punkt 4 (neutralność)	Punkty 5-7 (konserwatyzm)	Trudno powiedzieć
	wskazania w procentach			
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (KPEiR)	11	15	14	60
Lewica i Demokraci (koalicja SLD + SdPi + PD + UP)	31	12	10	47
Liga Polskich Rodzin (LPR)	9	8	38	45
Partia Kobiet	19	9	6	66
Platforma Obywatelska (PO)	30	15	11	44
Polska Partia Pracy	17	12	6	65
Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)	18	20	13	49
Prawica Rzeczypospolitej	10	9	23	58
Prawo i Sprawiedliwość (PiS)	11	10	36	43
Samoobrona	19	15	20	46
Unia Polityki Realnej (UPR)	13	10	16	61

LIBERAŁ

Wprawdzie określenie liberał, podobnie jak konserwatysta, najczęściej wzbudza skojarzenia neutralne (39%), jednak w tym przypadku, co należy podkreślić, konotacje pozytywne (22%) dwukrotnie przeważają nad negatywnymi (11%).

Odsetek pozytywnych skojarzeń związanych z określeniem liberał istotnie wzrasta wraz z poziomem edukacji respondentów. Szczególnie wysoki jest wśród osób z wyższym wykształceniem (52%), zwłaszcza kadry kierowniczej i inteligencji (57%) oraz pracowników umysłowych niższego szczebla (40%), a także wśród uczniów i studentów (40%). Słowo to znacznie częściej kojarzy się pozytywnie mieszkańcom największych aglomeracji niż osobom mieszkającym na wsi i w miastach do 20 tys. ludności (co najmniej jedna trzecia nie ma wyrobionej opinii na ten temat ani też jednoznacznych skojarzeń w tym względzie). Percepcja określenia liberał ma znacznie częściej pozytywny wydźwięk wśród osób identyfikujących się z lewicą niż wśród badanych o przekonaniach prawicowych. Ponadto skojarzenia z tym określeniem są tym częściej pozytywne, im wyższa pozycja materialna respondentów (zob. tabele aneksowe).

LIBERALIZM

Okazuje się, że słowo liberalizm jest niezrozumiałe dla znacznej części Polaków. Ponad połowa (52%) nie ma jednoznacznych i zarazem konkretnych skojarzeń z tym określeniem. Ci natomiast, którym ono coś mówi, stosunkowo najczęściej (11%) definiują je jako brak ograniczeń przejawiający się w wolności słowa, działania, myślenia, wyznania itp. Co jedenastemu Polakowi (9%) liberalizm kojarzy się z otwartością na zmiany, innowacyjnością i kreatywnością – znajdującymi wyraz m. in. w umiejętności dostosowania się do zmieniających się warunków, dążeniu do rozwoju oraz nowatorstwie. Prawie tyle samo badanych (8%) przypisuje liberalizmowi przede wszystkim takie cechy, jak: tolerancja, zrozumienie, wolność od uprzedzeń, natomiast nieco mniejsze liczebnie grupy kojarzą go głównie z postępem, nowoczesnością (6%) oraz z wolnym rynkiem, konkurencyjnością (6%). Jedynie nieliczni słysząc hasło liberalizm myślą o polityce (4%) lub o takich cechach, jak: bezkonfliktowość, ugodowość, ustepliwość oraz pobłażliwość (4%).

CBOS	
Rozumienie słowa liberalizm	
Wolność, brak ograniczeń (wolność słowa, działania, myślenia, wyznania itp.)	11%
Otwartość na zmiany, innowacyjność, kreatywność (umiejętność dostosowania się do zmieniających się warunków, dążenie do rozwoju, nowatorstwo)	9%
Tolerancja, zrozumienie, wolność od uprzedzeń	8%
Postęp, nowoczesność	6%
Wolny rynek, wolna konkurencja, kapitalizm, mniejsza rola państwa – w sensie pozytywnym i neutralnym (własność prywatna, przedsiębiorczość, prywatyzacja)	6%
Bezkonfliktowość, ugodowość, ustepliwość, pobłażliwość	4%
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)	4%
Wyważone podejście do życia – rozsądek, umiar, neutralność, obiektywizm	2%
Samowola (brak zasad, brak reguł postępowania)	2%
Wolna konkurencja w sensie negatywnym (całkowite podporządkowanie rynkowi, wolna amerykanka, słaba ochrona socjalna)	1%
Amoralność, areligijność	1%
Coś dobrego – ogólnie + pozostałe cechy pozytywne	3%
Coś złego – ogólnie + pozostałe cechy negatywne	6%
Inne skojarzenia	6%
Trudno powiedzieć	52%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

Oceniające skojarzenia ze słowem liberał implikują, co oczywiste, różne rozumienie samego liberalizmu – i na odwrót. Osoby, które z określeniem liberał mają skojarzenia pozytywne, pojmują liberalizm przede wszystkim jako otwartość na zmiany, kreatywność i innowacyjność (24%), a także jako tolerancję, brak uprzedzeń (23%) oraz wolność związaną z brakiem ograniczeń (22%). Natomiast ci, którym określenie liberał kojarzy się negatywnie, w znacznej mierze traktują liberalizm jako ogólnie coś złego (30%) oraz jako ignorowanie prawa, brak zasad i reguł postępowania (11%), definiują go także poprzez krytyczne odniesienia do zasad wolnej konkurencji (10%).

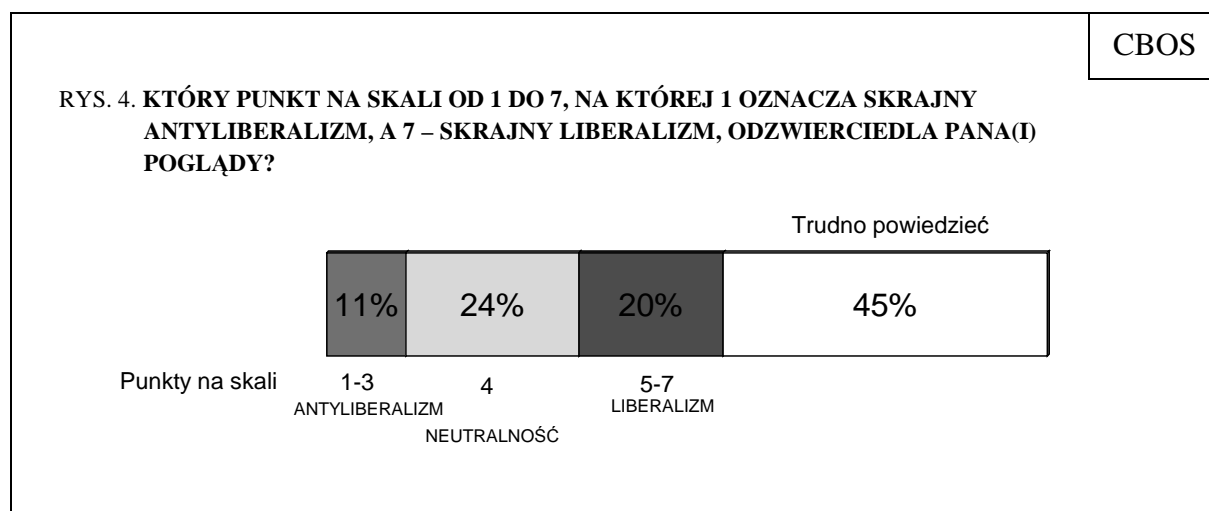
Tabela 4

Rozumienie słowa liberalizm	Skojarzenia z określeniem liberał		
	pozytywne	obojętne	negatywne
	w procentach		
Postęp, nowoczesność	15	5	2
Otwartość na zmiany, innowacyjność, kreatywność (umiejętność dostosowania się do zmieniających się warunków, dążenie do rozwoju, nowatorstwo)	24	7	2
Tolerancja, zrozumienie, wolność od uprzedzeń	23	5	5
Wyważone podejście do życia – rozsądek, umiar, neutralność, obiektywizm	4	2	5
Bezkonfliktowość, ugodowość, uступliwość, pobłażliwość	10	2	5
Wolność, brak ograniczeń (wolność słowa, działania, myślenia, wyznania itp.)	22	11	7
Samowola, brak zasad, brak reguł postępowania	1	1	11
Wolny rynek, wolna konkurencja, kapitalizm, mniejsza rola państwa – w sensie pozytywnym i neutralnym (własność prywatna, przedsiębiorczość, prywatyzacja)	11	7	3
Wolna konkurencja w sensie negatywnym (całkowite podporządkowanie rynkowi, wolna amerykanka, słaba ochrona socjalna)	0	1	10
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)	4	6	4
Amoralność, areligijność	1	1	5
Coś dobrego – ogólnie + pozostałe cechy pozytywne	8	2	4
Coś złego – ogólnie + pozostałe cechy negatywne	2	5	30
Inne skojarzenia	9	5	10
Trudno powiedzieć	15	55	22

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

POGLĄDY LIBERALNE

Co piąty ankietowany (20%) posługując się 7-punktową skalą od skrajnego antyliberalizmu do skrajnego liberalizmu określa własne poglądy jako liberalne, natomiast co dziewiąty (11%) – jako antyliberalne. Jedna czwarta respondentów (24%) wybrała środek skali, wskazując tym samym na neutralność swoich przekonań w tym względzie, a niemal połowa (45%) w ogóle nie potrafiła umieścić na niej swoich poglądów, co – jak można się domyślać – w znacznym stopniu podyktowane było nieznaną omawianych pojęć.

Deklarowany poziom liberalizmu w poglądach respondentów zdecydowanie wzrasta wraz z ich wykształceniem oraz wielkością miejscowości, w której mieszkają, maleje natomiast wraz z wiekiem badanych. Jako liberalne określa swoje poglądy 41% osób z wyższym wykształceniem, prawie połowa kadry kierowniczej i inteligencji (46%), dwie piąte pracowników umysłowych niższego szczebla (40%) oraz mniej więcej co trzeci uczeń i student (36%). Ponadto liberalne przekonania są w subiektywnej ocenie stosunkowo najczęstsze wśród osób o lewicowej orientacji politycznej (36%), uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w roku (33%) oraz dobrze oceniających własne warunki materialne (27%). Jako stosunkowo najbardziej antyliberalne, według własnej oceny, są natomiast osoby praktykujące religijnie kilka razy w tygodniu (28%) oraz deklarujące prawicowe poglądy polityczne (21%) – zob. tabele aneksowe.

Analogicznie do konserwatyizmu, również w zależności od umiejscowienia swoich poglądów na skali od skrajnego antyliberalizmu do skrajnego liberalizmu istotnie zmienia się rozumienie terminu liberalizm. Osoby określające swoje poglądy jako liberalne pojmują go przede wszystkim jako szeroko rozumianą wolność, przejawiającą się m.in. we wszelkich swobodach i przywilejach obywatelskich (29%), jako otwartość na zmiany w sensie umiejętności dostosowania się do zmieniających się warunków (21%) czy też jako tolerancję i wolność od uprzedzeń (18%). Ci natomiast, którzy swoje poglądy określają jako raczej antyliberalne, w znacznej mierze nie mają konkretnych skojarzeń z liberalizmem (26%) bądź też odbierają go jako ogólnie coś złego (17%).

Tabela 5

Rozumienie słowa liberalizm	Wskazania dotyczące własnych poglądów			
	antyliberalizm	neutralność	liberalizm	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Postęp, nowoczesność	2	8	12	3
Otwartość na zmiany, innowacyjność, kreatywność (umiejętność dostosowania się do zmieniających się warunków, dążenie do rozwoju, nowatorstwo)	9	11	21	2
Tolerancja, zrozumienie, wolność od uprzedzeń	4	12	18	2
Wyważone podejście do życia – rozsądek, umiar, neutralność, obiektywizm	1	6	3	1
Bezkonfliktowość, ugodowość, uступliwość, pobłażliwość	4	7	6	1
Wolność, brak ograniczeń (wolność słowa, działania, myślenia, wyznania itp.)	8	11	29	3
Samowola, brak zasad, brak reguł postępowania	8	3	1	1
Wolny rynek, wolna konkurencja, kapitalizm, mniejsza rola państwa – w sensie pozytywnym i neutralnym (własność prywatna, przedsiębiorczość, prywatyzacja)	7	8	14	1
Wolna konkurencja w sensie negatywnym (całkowite podporządkowanie rynkowi, wolna amerykanka, słaba ochrona socjalna)	5	2	1	1
Polityka (poglądy polityczne, partie polityczne, politycy)	7	5	5	2
Amoralność, areligijność	4	2	1	0
Coś dobrego – ogólnie + pozostałe cechy pozytywne	5	5	5	1
Coś złego – ogólnie + pozostałe cechy negatywne	17	8	4	3
Inne skojarzenia	14	5	9	2
Trudno powiedzieć	26	38	17	81

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno skojarzenie

Za ugrupowanie najbardziej liberalne ze względu na wyrażane przez nie poglądy respondenci uznali Platformę Obywatelską (34%). Na dalszych miejscach znalazły się Lewica i Demokraci (20%) oraz Partia Kobiet (14%). Natomiast najbardziej antyliberalne zdaniem ankietowanych są: Liga Polskich Rodzin (38%), Prawo i Sprawiedliwość (33%) oraz Samoobrona (28%). Należy jednak podkreślić, że – w zależności od ugrupowania – od 46% aż do 67% badanych nie potrafiło ocenić poglądów poszczególnych partii w kontekście liberalizmu. Najtrudniejsze do oceny pod tym względem okazały się formacje mniej aktywne na polskiej scenie politycznej, takie jak: Polska Partia Pracy (67% odpowiedzi „trudno powiedzieć”), Partia Kobiet (67%), Unia Polityki Realnej (64%) oraz Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (64%).

Tabela 6

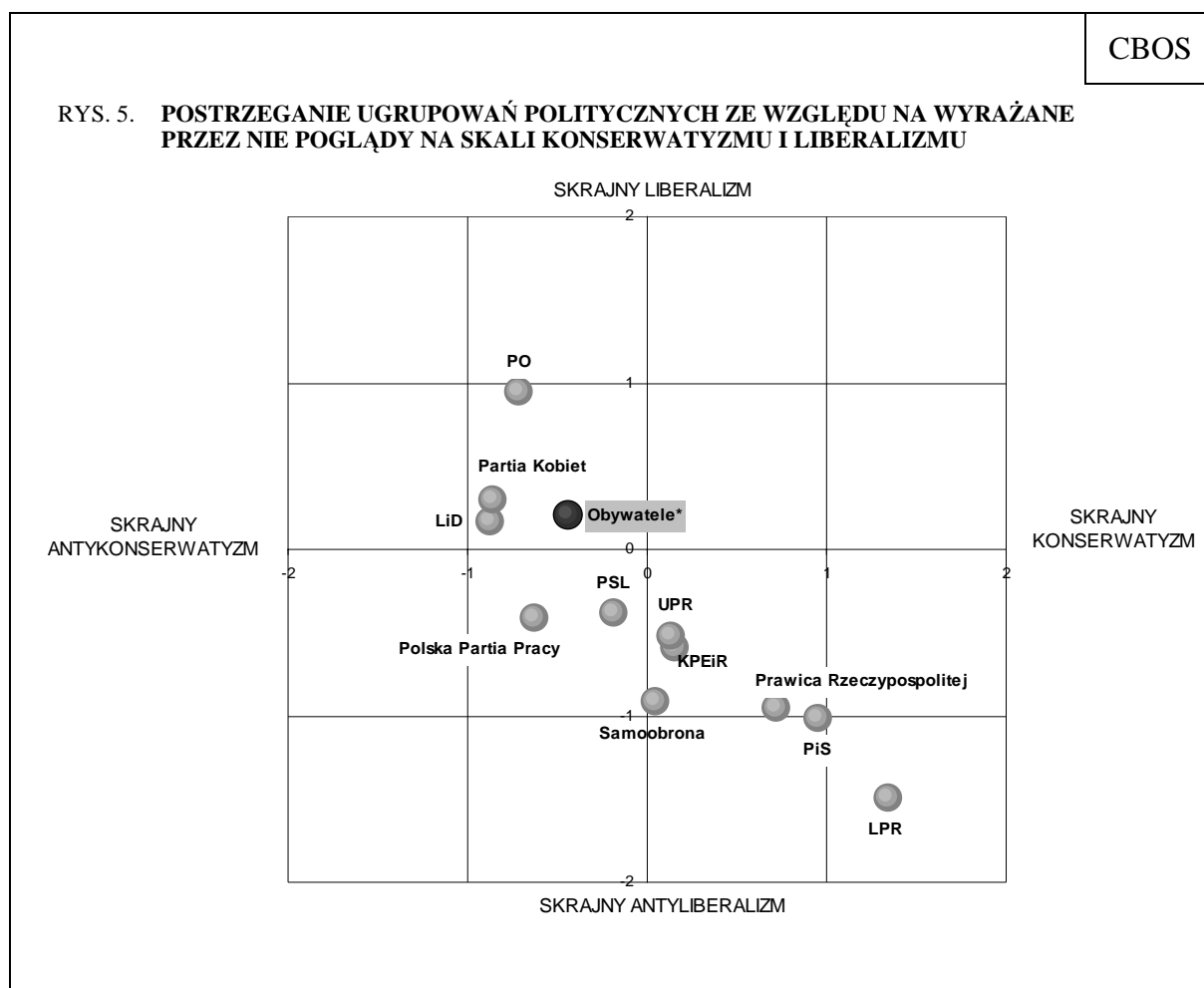
Ugrupowania polityczne	W którym miejscu na skali od 1 do 7, na której 1 oznacza <i>skrajny antyliberalizm</i> , a 7 – <i>skrajny liberalizm</i> , umieścił(a)by Pan(i) poszczególne ugrupowania ze względu na wyrażane przez nie poglądy?			
	Punkty 1-3 (antyliberalizm)	Punkt 4 (neutralność)	Punkty 5-7 (liberalizm)	Trudno powiedzieć
	wskazania w procentach			
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (KPEiR)	17	12	7	64
Lewica i Demokraci (koalicja SLD + SdPi + PD + UP)	15	16	20	50
Liga Polskich Rodzin (LPR)	38	7	7	48
Partia Kobiet	9	10	14	67
Platforma Obywatelska (PO)	8	12	34	46
Polska Partia Pracy	14	12	7	67
Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)	19	20	9	52
Prawica Rzeczypospolitej	23	10	7	60
Prawo i Sprawiedliwość (PiS)	33	11	9	47
Samoobrona	28	15	7	50
Unia Polityki Realnej (UPR)	17	11	8	64

Na współrzędnych konserwatyzmu i liberalizmu jako najbardziej konserwatywna, a zarazem najbardziej antyliberalna, zdaniem respondentów², jawi się Liga Polskich Rodzin. W tym samym obszarze, choć już jako mniej radykalne, znalazły się również takie

² Pod uwagę wzięto wyłącznie tych, którzy potrafili wyrazić swoje zdanie, pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć” i inne tego typu.

ugrupowania, jak: Prawo i Sprawiedliwość, Prawica Rzeczypospolitej, Samoobrona, Krajowa Partia Emerytów i Rencistów oraz Unia Polityki Realnej. Z kolei Polska Partia Pracy oraz Polskie Stronnictwo Ludowe postrzegane są zarówno jako antyliberalne, jak i antykonserwatywne, natomiast Lewica i Demokraci, Partia Kobiet oraz Platforma Obywatelska ze względu na wyrażane przez nie poglądy są odbierane jako antykonserwatywne i liberalne, z tym że PO jawi się jako partia stosunkowo najbardziej liberalna, a LiD – jako relatywnie najbardziej antykonserwatywna.

W obszarze umiarkowanego liberalizmu i umiarkowanego antykonserwatyizmu znajdują się również ci respondenci, którzy deklarując swoje poglądy nie mieli problemu z ich określeniem i potrafili je umiejscowić na danej skali.

* Usytuowanie na obu skalach przeciętnych poglądów respondentów

LIBERALIZM A KONSERWATYZM

Okazuje się, że badani mający pozytywne skojarzenia ze słowem liberał najczęściej (39%) negatywnie rozumieją określenie konserwatysta. Prawidłowość ta nie znajduje jednak potwierdzenia w odwrotnym kierunku. Ci, którzy mają negatywne skojarzenia z pojęciem liberał, również najczęściej (37%) twierdzą, że określenie konserwatysta ma dla nich wydźwięk negatywny.

Tabela 7

Skojarzenia ze słowem liberał	Skojarzenia ze słowem konserwatysta			
	pozytywne	obojętne	negatywne	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Pozytywne	24	33	39	4
Obojętne	10	71	14	6
Negatywne	30	24	37	9
Trudno powiedzieć	10	10	9	71

Nieco inaczej jest w przypadku definiowania własnych przekonań. Aż dwie trzecie respondentów określających się mianem liberałów (65%) deklaruje, że ma poglądy antykonserwatywne. Wśród antyliberałów natomiast najczęstsza jest orientacja konserwatywna (38%), jednak silne są również poglądy antykonserwatywne (36%).

Tabela 8

Ocena własnych poglądów na skali antyliberalizm – liberalizm	Ocena własnych poglądów na skali antykonserwatywno – konserwatywno			
	antykonserwatywne	neutralne	konserwatywne	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Antyliberalne	36	21	38	5
Neutralne	20	65	12	4
Liberalne	65	15	12	8
Trudno powiedzieć	3	6	2	88

W Polsce pojęcia konserwatyizm i liberalizm nie są rozumiane jednoznacznie (o czym świadczy różnorodność skojarzeń), często też pozostają zupełnie nieznane. Na przykładzie badanych, którzy mają jakiegokolwiek skojarzenia z tymi słowami, można powiedzieć, że konserwatyizm nieco częściej niż liberalizm postrzegany jest negatywnie, a poglądy liberalne, cokolwiek to znaczy, deklarowane są częściej niż konserwatywne.

Chociaż w naszym kraju nie ma partii, która byłaby jednoznacznie konserwatywna lub jednoznacznie liberalna (większość ugrupowań jest w jednych kwestiach bardziej konserwatywna, a w innych bardziej liberalna), to z opinii badanych wynika, że na polskiej scenie politycznej nie ma ugrupowania, które jawiłoby się jako konserwatywne i zarazem liberalne. Według własnych przekonań respondentów, a tym bardziej według oceny poglądów poszczególnych partii politycznych konserwatyizm wiąże się z antyliberalizmem, a liberalizm z antykonserwatyzmem.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Skojarzenia z określeniem **konserwatysta**

(%)

	Pozytywne	Obojętne	Negatywne	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	41	20	24	902
Płeć					
Mężczyźni	20	41	19	20	437
Kobiety	10	40	22	27	465
Wiek					
18-24 lat	17	42	25	16	138
25-34	22	47	15	17	159
35-44	17	49	18	16	151
45-54	14	38	27	21	167
55-64	10	43	23	25	123
65 lat i więcej	10	28	15	47	163
Miejsce zamieszkania					
Wieś	13	38	17	32	347
Miasto do 20 tys.	13	36	20	31	121
20-100 tys.	18	49	17	16	181
101-500 tys.	19	37	29	15	157
501 tys. i więcej mieszk.	11	47	28	15	96
Wykształcenie					
Podstawowe	7	30	16	47	258
Zasadnicze zawodowe	17	45	17	21	236
Średnie	18	48	22	12	313
Wyższe	23	35	35	6	94
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	15	39	38	9	51
Prac. umysł. niż. szczebla	24	51	18	7	76
Pracownicy fiz.- umysł.	15	57	19	9	60
Robotnicy wykwalifikowani	23	47	10	20	92
Robotnicy niewykwalifik.	23	41	17	19	42
Rolnicy	19	46	12	24	48
Pracujący na własny rach.	17	55	21	6	37
Bierni zawodowo					
Renciści	9	33	19	39	85
Emeryci	8	34	20	38	193
Uczniowie i studenci	15	45	32	8	66
Bezrobotni	12	29	29	30	106
Gospodynie domowe i inni	17	41	10	32	45
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	18	48	24	10	114
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	11	56	16	16	66
sekt. pryw. poza rolnict.	24	45	17	14	183
prywatnym gosp. rolnym	18	37	13	32	50
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	11	31	25	33	75
301-500	15	55	14	17	124
501-900	12	41	18	29	207
901-1200	23	42	15	21	101
Powyżej 1200 zł	18	49	25	8	79
Ocena własnych war. mater.					
Złe	14	32	22	32	237
Średnie	12	46	18	24	387
Dobre	20	41	23	16	277
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	23	34	23	20	64
Raz w tygodniu	16	40	16	29	447
1-2 razy w miesiącu	15	47	23	16	136
Kilka razy w roku	14	44	25	18	162
W ogóle nie uczestniczy	8	36	31	25	89
Poglądy polityczne					
Lewica	12	48	31	9	145
Centrum	17	42	23	18	258
Prawica	23	37	21	19	253
Trudno powiedzieć	6	39	11	44	243

Tabela 2. Który punkt na skali od 1 do 7, na której 1 oznacza **skrajny antykonserwatyzm**, a 7 - **skrajny konserwatyzm**, odzwierciedla Pana(i) poglądy? 1 - Punkty 1-3 (antykonserwatyzm); 2 - Punkt 4 (neutralność); 3 - Punkty 5-7 (konserwatyzm)

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	23	24	10	43	892
Płeć					
Mężczyźni	24	27	13	37	432
Kobiety	22	22	8	49	460
Wiek					
18-24 lat	38	18	9	36	138
25-34	18	30	9	43	155
35-44	25	22	13	40	149
45-54	23	32	9	36	167
55-64	21	25	12	42	121
65 lat i więcej	15	16	10	59	161
Miejsce zamieszkania					
Wieś	15	20	10	55	344
Miasto do 20 tys.	20	17	13	50	119
20-100 tys.	23	29	11	36	181
101-500 tys.	29	34	11	26	153
501 tys. i więcej mieszk.	45	19	9	28	95
Wykształcenie					
Podstawowe	12	16	9	62	256
Zasadnicze zawodowe	13	26	10	50	233
Średnie	33	26	11	30	311
Wyższe	45	33	11	12	93
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	48	32	8	12	50
Prac.umysł.niż.szczębla	37	33	9	21	76
Pracownicy fiz.- umysł.	23	37	8	31	60
Robotnicy wykwalifikowani	22	15	9	55	92
Robotnicy niewykwalifik.	18	32	12	38	42
Rolnicy	6	30	23	40	48
Pracujący na własny rach.	35	25	15	25	37
Bierni zawodowo					
Renciści	9	22	7	62	85
Emeryci	17	18	12	53	191
Uczniowie i studenci	48	18	11	23	66
Bezrobotni	15	32	6	47	101
Gospodynie domowe i inni	20	6	10	64	44
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	38	27	10	26	113
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	26	27	9	38	66
sekt. pryw. poza rolnict.	26	27	12	35	183
prywatnym gosp. rolnym	7	24	19	50	50
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	13	36	5	46	73
301-500	18	21	14	46	124
501-900	20	21	7	52	204
901-1200	18	29	19	34	100
Powyżej 1200 zł	43	25	16	16	79
Ocena własnych war. mater.					
Złe	15	21	8	56	232
Średnie	22	27	9	42	382
Dobre	31	22	14	33	277
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	28	21	24	26	64
Raz w tygodniu	17	26	10	48	443
1-2 razy w miesiącu	24	19	10	47	136
Kilka razy w roku	33	25	10	32	157
W ogóle nie uczestniczy	32	21	6	41	89
Poglądy polityczne					
Lewica	40	27	8	25	145
Centrum	30	35	5	31	257
Prawica	20	26	24	30	250
Trudno powiedzieć	8	9	3	80	238

Tabela 3. Skojarzenia z określeniem **liberał**

(%)

	Pozytywne	Obojętne	Negatywne	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	39	11	28	897
Płeć					
Mężczyźni	23	39	14	25	434
Kobiety	21	39	9	30	463
Wiek					
18-24 lat	27	40	10	24	137
25-34	23	45	8	24	156
35-44	24	39	14	23	151
45-54	26	39	12	23	167
55-64	22	41	14	24	122
65 lat i więcej	12	32	12	44	163
Miejsce zamieszkania					
Wieś	13	39	13	34	344
Miasto do 20 tys.	19	36	9	36	121
20-100 tys.	29	43	10	19	181
101-500 tys.	29	36	13	22	155
501 tys. i więcej mieszk.	35	39	11	15	95
Wykształcenie					
Podstawowe	11	34	9	46	257
Zasadnicze zawodowe	13	44	13	30	236
Średnie	29	43	11	17	309
Wyższe	52	27	17	4	94
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	57	21	14	9	51
Prac. umysł. niż. szczebla	40	40	11	8	75
Pracownicy fiz.- umysł.	15	60	6	19	60
Robotnicy wykwalifikowani	17	45	15	23	91
Robotnicy niewykwalifik.	16	44	17	24	42
Rolnicy	6	48	11	34	48
Pracujący na własny rach.	27	53	8	11	37
Bierni zawodowo					
Renciści	16	30	9	45	85
Emeryci	13	35	15	36	193
Uczniowie i studenci	40	35	12	13	66
Bezrobotni	19	35	8	38	103
Gospodynie domowe i inni	18	40	6	36	45
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	37	37	16	10	112
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	25	47	8	20	66
sekt. pryw. poza rolnict.	24	44	12	20	183
prywatnym gosp. rolnym	7	38	13	42	50
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	10	38	17	36	75
301-500	16	47	12	25	122
501-900	15	42	10	32	206
901-1200	26	38	15	20	101
Powyżej 1200 zł	38	41	13	8	79
Ocena własnych war. mater.					
Złe	16	32	11	41	234
Średnie	17	45	12	26	384
Dobre	34	37	12	17	277
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	32	33	17	18	64
Raz w tygodniu	19	37	13	31	445
1-2 razy w miesiącu	18	45	13	23	136
Kilka razy w roku	29	42	6	23	159
W ogóle nie uczestniczy	22	38	9	30	89
Poglądy polityczne					
Lewica	31	43	10	15	145
Centrum	26	47	8	19	257
Prawica	22	35	20	22	252
Trudno powiedzieć	12	33	7	48	240

Tabela 4. Który punkt na skali od 1 do 7, na której 1 oznacza **skrajny antyliberalizm**, a 7 - **skrajny liberalizm**, odzwierciedla Pana(i) poglądy? 1 - Punkty 1-3 (antyliberalizm); 2 - Punkt 4 (neutralność); 3 - Punkty 5-7 (liberalizm)

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	24	20	45	894
Płeć					
Mężczyźni	13	28	19	39	432
Kobiety	9	21	20	50	461
Wiek					
18-24 lat	14	24	26	36	138
25-34	9	20	23	48	155
35-44	7	28	21	44	149
45-54	13	30	19	37	167
55-64	13	24	19	44	123
65 lat i więcej	10	19	12	60	161
Miejsce zamieszkania					
Wieś	12	20	11	57	344
Miasto do 20 tys.	8	16	20	57	120
20-100 tys.	9	31	22	38	181
101-500 tys.	14	33	26	27	152
501 tys. i więcej mieszk.	10	22	37	31	96
Wykształcenie					
Podstawowe	11	17	9	64	257
Zasadnicze zawodowe	11	24	13	52	232
Średnie	11	28	28	33	311
Wyższe	10	33	41	17	93
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	7	29	46	19	50
Prac. umysł. niż. szczebla	11	30	40	20	76
Pracownicy fiz.- umysł.	11	30	24	35	60
Robotnicy wykwalifikowani	8	21	15	56	92
Robotnicy niewykwalifik.	12	30	15	42	42
Rolnicy	17	34	6	43	48
Pracujący na własny rach.	13	26	32	28	37
Bierni zawodowo					
Renciści	8	18	10	64	85
Emeryci	13	19	15	53	191
Uczniowie i studenci	16	22	36	26	66
Bezrobotni	10	29	8	53	101
Gospodynie domowe i inni	4	18	12	66	45
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	9	26	35	30	113
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	8	23	30	39	66
sekt. pryw. poza rolnict.	10	30	24	36	183
prywatnym gosp. rolnym	15	28	7	50	50
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	15	30	4	50	73
301-500	6	27	18	49	124
501-900	9	20	17	53	205
901-1200	17	29	18	37	101
Powyżej 1200 zł	13	32	35	19	79
Ocena własnych war. mater.					
Złe	8	20	13	59	231
Średnie	11	24	19	46	384
Dobre	13	28	27	32	277
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	28	31	12	28	64
Raz w tygodniu	9	23	17	51	444
1-2 razy w miesiącu	14	20	18	49	136
Kilka razy w roku	6	29	33	32	157
W ogóle nie uczestniczy	13	22	20	45	89
Poglądy polityczne					
Lewica	10	20	36	34	145
Centrum	7	38	23	33	257
Prawica	21	27	20	32	250
Trudno powiedzieć	6	10	6	78	239